СЕКЦІЯ 3
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ЦИРОВІЗАЦІЇ

Буряк Тетяна Юріївна,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету фінансів та обліку Західноукраїнського національного університету

Суперечності та ризики реформування спрощеної системи оподаткування

В умовах збереження несприятливих безпекових ризиків, посилення політичної турбулентності особливого значення для забезпечення стійкості економіки України набуває розвиток малого бізнесу, який демонструє високу гнучкість і адаптивність до несприятливих зовнішніх факторів, здатність підтримувати підприємницьку ініціативу. Важливу роль у створенні сприятливих умов для розвитку малого бізнесу відіграє спрощена система оподаткування, оскільки цей спеціальний режим дозволяє знизити податковий тиск й стимулює мікропідприємців до прозорої діяльності в Україні. Серед наукової спільноти утвердилась думка, що спрощена система оподаткування сприяє малому й середньому підприємництву, забезпечуючи рівноправність організаційно-правових форм діяльності. Вона дає можливість поетапно переходити між рівнями при зміні критеріїв відповідності, створюючи умови, за яких податкове навантаження відповідає спроможності суб'єкта сплачувати податки [3, с. 73].

Право на застосування спрощеної схеми оподаткування визначається на підставі належності платника до певної групи. Конкретні ставки єдиного податку визначені лише для платників третьої групи (3% або 5%, залежно від статусу платника ПДВ) та четвертої групи (ставки залежать від категорії земель та їх розташування [1]). Водночас для платників першої та другої груп законодавчо встановлені лише максимальні межі ставок єдиного податку – не більше 10% від прожиткового мінімуму для першої групи та не більше 20% від мінімальної зарплати для другої групи. Диференціація ставок єдиного податку істотно модифікує податкове навантаження на підприємців, посилюючи його регуляторний ефект. Водночас, ця система спрощує процедури ведення обліку, що дуже важливо для представників мікропідприємництва [5, с. 184].

Хоча у 2022–2024 роках спостерігалось певне скорочення кількості фізичних осіб-підприємців (ФОП), сума сплаченого учасниками спрощеної системи оподаткування єдиного податку демонструє стійку тенденцію до зростання навіть в умовах війни. Незважаючи на макроекономічну нестабільність, спричинену військовими діями в Україні, та підвищену вразливість малого бізнесу до внутрішніх і зовнішніх факторів, підприємці демонструють здатність вести активну підприємницьку діяльність. Відтак, це дає підстави позитивно характеризувати спрощену систему оподаткування та визначати раціональність її розвитку [2]. Водночас, виявлені недоліки (обмеження щодо видів діяльності, обмеження способів розрахунків, використання системи для мінімізації податків) створюють потребу в її вдосконаленні та реформуванні [4, с. 126].

Попри очевидні переваги спрощеної системи оподаткування, плани уряду щодо реформування податкової системи ставлять під сумнів перспективи її збереження. Так, прийнята урядом Національна стратегія доходів на 2024–2030 роки передбачає цілі щодо вдосконалення процедур збору податків, посилення контролю за дотриманням податкового законодавства, боротьби з тіньовою економікою та забезпечення стабільних податкових надходжень до бюджету. Важливим елементом цього документу є реформа спрощеної системи оподаткування, спрямована на усунення можливостей зловживання її перевагами великими компаніями, які викривляють конкурентне середовище.

Заплановані зміни у фіскальній політиці передбачають посилення регулювання та зміну механізмів оподаткування, що суттєво вплине на підприємницьке середовище. Зміни торкнуться не лише загальних податкових ставок, а й структурної перебудови адміністрування податків, що матиме неоднозначний ефект на різні галузі економіки. Особливо значущими є нововведення для малого бізнесу та аграрного сектору.

Одним із ключових аспектів реформи є зростання фіскального тиску на мікро- та малий бізнес. Зміни у механізмах звітності та адміністрування можуть створити додаткові операційні витрати для підприємств, що потенційно призведе до збільшення масштабів тіньової економіки. Дослідження Світового банку та OECD вказують, що надмірна фіскальна бюрократія без компенсаторних стимулів часто провокує ухилення від оподаткування, зниження офіційної зайнятості та перехід компаній до юрисдикцій із менш жорсткими регуляторними вимогами.

Особливо чутливий до податкових нововведень аграрний сектор через високу залежність фермерських господарств від державної підтримки. Заплановане виключення великих аграрних компаній із четвертої групи платників єдиного податку може сприяти більш справедливому перерозподілу податкового навантаження. Однак відсутність належних компенсаторних механізмів для малих фермерів може спричинити втрату їх конкурентних позицій через зростання податкових витрат. За аналогією з реформами в країнах ЄС, без підтримки з боку держави, агровиробники можуть скорочувати обсяги виробництва, що вплине на продовольчу безпеку. Міжнародна практика свідчить, що успішні реформи оподаткування поєднують посилення фіскального контролю з механізмами стимулювання – зокрема, через зниження податкового навантаження на інноваційні бізнеси чи стартапи.

Окрім чисто економічних аспектів, заплановані реформи можуть мати негативні соціальні наслідки, зокрема призвести до зростання безробіття та зниження рівня доходів серед соціально вразливих груп. Без ефективних заходів для забезпечення фіскальної рівноваги можливе збільшення нерівності у розподілі бюджетних ресурсів між регіонами, що посилить соціальну напругу.

Заплановані зміни у податковій політиці мають комплексний характер і потребують ретельного аналізу для попередження їх негативних наслідків. Досвід розвинених економік демонструє, що ефективність фіскальних реформ значною мірою залежить від чіткої регуляторної політики та виважених компенсаторних механізмів.

У цілому, спрощена система оподаткування залишається важливим інструментом підтримки малого бізнесу. Вона сприяє зростанню податкових надходжень, зниженню тінізації економіки та розвитку підприємництва. Але майбутні реформи у цій сфері вимагають обережного підходу для забезпечення балансу між фіскальною стабільністю, підтримкою малого бізнесу та підвищенням добробуту населення.

Література:

1. Податковий кодекс України від 01.04.2025 року № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

2. Горин В. П., Була П. В., Чорноус В. С. Податкова політика України в умовах воєнного часу: реалії, безпекові виклики та перспективи подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 18. С. 23-31.

3. Греца Я. В. Зміст, правові засоби та межі податкового планування: зарубіжний досвід та українська практика. Монографія. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2020. 420 с.

4. Греца Я. В. Правові аспекти застосування спрощеної системи оподаткування під час здійснення податкового планування. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2020. Том 31 (70). № 1. С. 124–128.

5. Аністратенко Ю.І. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності: переваги та недоліки. *Наше право*. 2013. № 12. С. 180–184.